

رابطه شهرهای خلاق و توسعه فرهنگی

عباس زمانی

دکتری مدیریت رسانه، مدیر گروه علوم ارتباطات، موسسه آموزش عالی دانش پژوهان پیشرو، اصفهان، ایران

zamani@daneshpajooohan.ac.ir

چکیده

یکی از مهمترین مباحث رشد، پیشرفت و توسعه جوامع در حدود ۴ دهه گذشته، توجه به توسعه پایدار و ابعاد سه گانه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی آن است. با مطالعه ادبیات این حوزه در می یابیم که در این نوع توسعه نقش عوامل اجتماعی، نیروی انسانی و فرهنگ جوامع چشمگیر و پر رنگ است. از طرفی طی چندسال گذشته ایده شهرهای خلاق، مبحثی جدید و مورد توجه مطالعات شهری بوده که بر بهتر شدن محیط و ارتقای کیفیت زندگی شهروندان تاکید دارد. بر همین اساس پژوهش حاضر با هدف تبیین نقش شهرهای خلاق در توسعه فرهنگی جوامع با روش مروری و مطالعه کتابخانه ای منابع موجود انجام شد. بدین منظور با مطالعه اسنادی و فیش برداری از بیش از ۲۰ منبع و مقاله علمی، مولفه ها و شاخص های توسعه فرهنگی و شهرهای خلاق شناسایی شد. نتایج نشان داد که مؤلفه های «تمرکز»، «تنوع» و «تحرک» در شهرهای خلاق باعث به وجود آمدن نیاز به ایجاد فضاهای فرهنگی، تربیت و آموزش نیروی انسانی، تقویت فرهنگ ها و افزایش مشارکت فرهنگی، تولید و افزایش کالاها و خدمات فرهنگی، تقویت عقل گرایی، رشد صنایع خلاق و... می شود. این درحالی است که به نظر می رسد بین توسعه فرهنگی و شکل گیری شهرهای خلاق رابطه ای دیالکتیکی وجود داشته باشد به گونه ای که شهرهای خلاق، توسعه فرهنگی را تسهیل نموده و توسعه فرهنگی باعث ظهور و تقویت شهرهای خلاق بشوند.

واژه های کلیدی: توسعه پایدار، توسعه اجتماعی، توسعه فرهنگی، شهرهای خلاق

مقدمه و بیان مسأله

با بروز مشکلات و معضلات ناشی از صنعتی شدن جوامع، خرد جمعی بین المللی به این نتیجه رسید که باید راهی جدید در مسیر پیشرفت و توسعه کشورها برگزیند تا ضمن حفظ دستاوردهای گذشته، آینده ای عاری از تخریب محیط و منابع برگزیند و از این هنگام، تعاریف مرتبط با توسعه تغییر کرد و توسعه همه جانبه و پایدار در دستور کار سازمان های جهانی قرار گرفت.

«توسعه پایدار» فرایندی است که طی آن جوامع مختلف از شرایط اولیه عقب ماندگی و توسعه نیافتگی عبور کرده و با عبور از مراحل تکاملی کم و بیش یکسان د تحمل دگرگونی های کیفی و کمی به جوامع توسعه یافته تبدیل شوند (بهرامزاده، ۱۳۸۲).

در این رویکرد، برای اینکه بتوان یک توسعه را پایدار نامید، باید از چهار مشخصه برخوردار باشد که عبارت است از:

۱) بهره وری که یک معادله می پویا بین سیستم طبیعی و سیستم اجتماعی - اقتصادی ایجاد می کند و تولید غذا و کالاها را برای مردم تضمین می کند، بدون اینکه به سیستم ضرری برساند.

۲) عدالت که در واقع مبین ظرفیت جامعه در توزیع عادلانه فرصت ها و تهدیدهایی که ناشی از کاربرد یا تغییر سیستم های طبیعی پیرامون هستند، می باشد. این اصطلاح در باره توزیع ثروت نیز به کار می رود.

۳) انعطاف پذیری که مبین ظرفیت جامعه در واکنش به فشارهای طبیعی یا تحمیلی با ضربه های ناگهانی گفته می شود. انعطاف پذیری یعنی قابلیت سیستم برای ترمیم یا نگهداری سطح بهره وری در بی نظمی های کوتاه یا طولانی مدت.

۴) ثبات یعنی ظرفیت جامعه در ادامه استفاده یا تغییر فرایند سیستم های طبیعی بدون دگرگونی های شدید (قرخلو، ۱۳۸۵).

در حقیقت توسعه پایدار، توسعه ای است که تامین کننده خدمات پایه ای در ابعاد زیست محیطی، اقتصادی و اجتماعی برای همه باشد بدون آنکه محیط زیست و شرایط زندگی نسل های آینده را به خطر بیندازد.

در میان ابعاد اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی توسعه پایدار، توجه به بعد اجتماعی و زیر مجموعه های آن به دلیل وجود عوامل انسانی و فرهنگی از اهمیت ویژه ای برخوردار است و از همین روی «توسعه فرهنگی»^۲ را یکی از ابعاد مهم توسعه پایدار به شمار می آورند چرا که تحقق توسعه پایدار ارتباط بسیار نزدیکی با فرهنگ و شیوه زندگی انسان ها در جوامع گوناگون دارد.

از طرف دیگر در چند سال اخیر، رویکرد جدیدی در ادبیات اجتماعی و مدیریت شهرها ظهور نموده به گونه ای که ادبیات «شهرهای خلاق» از مباحث رایج مجامع ملی و بین المللی به شمار می رود.

در این پژوهش محقق در صدد است تا ضمن بررسی ادبیات توسعه پایدار و توسعه فرهنگی، همچنین ویژگی ها، شاخص ها و مؤلفه های شهرهای خلاق، رابطه شهرهای خلاق در توسعه فرهنگی را تبیین نموده و به این سوال پاسخ دهد که نقش شهرهای خلاق در توسعه فرهنگی جوامع چیست؟

مبانی نظری

توسعه پایدار

واژه توسعه از نظر لغوی به معنی بسط یافتن، درک کردن، تکامل و پیشرفت است که گرچه از قرن هشتم هجری (قرن

² Cultural Development

¹ Sustainable Development

مشکلات امروز مانند رشد جمعیت، کمبود منابع و مانند آن که تا چند دهه پیش به اندازه کافی مورد توجه قرار نگرفته بود، فرایند تغییر تعاملات و تعهد به فاکتورهای اجتماعی در فرایند توسعه پایدار یا اصطلاحاً پایداری اجتماعی از اهمیت بیشتری برخوردار شد (واعظ زاده و همکاران، ۱۳۹۴).

در آخرین تحولات توسعه، «روسای دولت ها، نمایندگان بلند پایه نهادهای تخصصی سازمان ملل متحد و جامعه مدنی در سپتامبر ۲۰۱۵ گرد هم آمدند و در مجمع عمومی ملل متحد، دستور کار توسعه پایدار ۲۰۳۰ را تصویب کردند که شامل ۱۷ هدف اصلی و ۱۶۹ هدف ویژه است که نقشه راه جامعه بین المللی را در زمینه توسعه پایدار برای پانزده سال آینده ترسیم می کند» (سازمان ملل متحد، ۱۳۹۶: ۸).

دستور کار ۲۰۳۰ توسعه پایدار، حقوق افراد را محترم می شمرد و از دیدگاهی انسانی در مورد توسعه بهره می گیرد. این دستور کار، بر اصول کرامت و حقوق بشر، عدالت اجتماعی، صلح، شمول اجتماعی و حفاظت و تنوع قومی، فرهنگی و زبانی و نیز بر مسئولیت مشترک و پاسخگویی استوار است (سازمان ملل متحد، ۱۳۹۶: ۸).

در واقع دستور کار جدید ملل متحد با محور قرار دادن توسعه متوازن و همه جانبه انسانی، مؤلفه های توسعه اجتماعی و فرهنگی را مهم بر شمرد و بر آن تاکید کرده است که البته برخی شاخص ها و مفاهیم تعریف شده آن به ویژه در حوزه فرهنگی - اجتماعی با ارزش ها، هنجار ها و فرهنگ کهن ایرانی - اسلامی ما در تضاد بوده یا به نوعی برای ما قابل درک و پذیرش نیست، و از این جهت نقدهایی از سوی اندیشمندان داخلی بر آن وارد شده است.

۱۴ میلادی) برای توضیح برخی پدیده های اجتماعی به کار رفته است لیکن استفاده وسیع از این واژه به عنوان یک چارچوب تحلیلی برای درک پیشرفت جوامع انسانی، به بعد از جنگ جهانی دوم و در دهه های ۱۹۵۰-۱۹۶۰ مربوط می شود (عزیزی و هاشمی، ۱۳۹۵).

در گذشته مفهوم توسعه صرفاً در برگیرنده توسعه اقتصادی جوامع بود اما با گذشت زمان اندیشمندان به این نتیجه رسیدند که در مسیر توسعه بایستی ابعاد اکولوژیکی، اقتصادی و اجتماعی - فرهنگی با هم در نظر گرفته شده و این ابعاد با نوعی فرایند "هم-تکاملی"، تعدیل و بررسی شوند تا هدف نهایی توسعه پایدار محقق شود (زمانی و جواهریان، ۱۳۹۴).

بر این اساس «برای اولین بار در سال ۱۹۷۹ توسعه پایدار حول سه محور توسعه اقتصادی، توسعه اجتماعی و حفظ محیط زیست ارائه گردید» (خلیلیان، ۱۳۹۶: ۲۷).

در اسناد یونسکو^۳ (۱۹۹۸) مفهوم پایداری اینگونه مطرح شده که هر نسل باید منابع آب، هوا و خاک را بدون آلودگی، همانند زمانی که این منابع بر روی کره زمین به وجود آمدند، برای نسل بعد باقی بگذارد (پرمن و همکاران، ۱۳۸۲).

در سال ۲۰۰۱ در گزارش های "سازمان همکاری و توسعه اقتصادی" توسعه پایدار «تلفیق اهداف اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی برای حداکثر سازی رفاه انسان فعلی بدون آسیب به توانایی نسل های آتی برای برآورده کردن نیازهایشان» تعریف شد (سازمان همکاری و توسعه اقتصادی، ۲۰۰۱: ۱۱).

در ادامه با پررنگ شدن ابعاد کیفی توسعه پایدار با تأکید بر عدالت، آزادی و کیفیت و ظهور پیاپی مد های اجتماعی

^۴ OECD: ORGANISATION FOR ECONOMIC CO-OPERATION AND DEVELOPMENT

^۳ UNESCO

به عقیده برخی اندیشمندان، هسته مرکزی توسعه فرهنگی گسترش تفکر عقلانی در میان آحاد جامعه و امکان دسترسی به منابع اطلاعاتی موجود جامعه است که با ظهور و گسترش آموزش رسمی امکان پذیر می شود (چلبی، ۱۳۷۵: ۲۴۸).

ابعاد و مؤلفه های توسعه فرهنگی

از مجموع تعاریف و نظریه های که درباره توسعه فرهنگی بیان شده می توان مهم ترین شاخص های توسعه فرهنگی را شامل: ۱) عقل گرایی و اهمیت دادن به نقش عقل؛ ۲) نگاه مثبت به دنیا و امور دنیوی؛ ۳) رویکرد تعاملی با دیگر فرهنگ ها و ۴) باور به آزادی بیان برشمرد (پهلوان، ۱۳۷۸). از دید سازمان یونسکو شاخص های توسعه فرهنگی در سه بعد خرد ورزی، تبادل اطلاعات و فردیت (ارزش فرد در فرهنگ) عبارت است از: نرخ باسوادی، عنوان کتاب ترجمه شده، واردات کتاب، صادرات کتاب، تولید کتاب، مصرف سرانه کاغذ، تعداد کتابخانه ها، تعداد روزنامه ها بر حسب ۱۰۰۰ نفر، تعداد کامپیوتر شخصی، تعداد کامپیوتر های آموزشی، کاربران اینترنت، محافظه کاری، استقلال عاطفی فرد از جمع، استقلال فکری فرد از جمع، توجه به ابعاد فرهنگی توسعه، حفظ و تقویت هویت های فرهنگی، گسترش مشارکت در حیات فرهنگی، ترویج همکاری های بین المللی فرهنگی (یونسکو، ۱۳۷۹).

در تحقیقی دیگر شاخص های توسعه فرهنگی شامل:

۱) بهره وری امور فرهنگی و هنری؛

۲) صنایع فرهنگی و هنری؛

۳) نیروی انسانی فرهنگی و هنری؛

۴) فعالیت های اقتصادی فرهنگی و هنری؛

۵) خدمات فرهنگی و هنری؛

۶) پژوهش های فرهنگی و هنری؛

۷) بودجه فرهنگی و هنری و

در مجموع می توان گفت که «واژه توسعه پایدار به مفهوم گسترده آن، شامل اداره و بهره برداری صحیحی و کارا از منابع پایه، منابع طبیعی، منابع مالی و نیروی انسانی است برای نیل به الگوی مصرف مطلوب، همراه با بکارگیری امکانات فنی و ساختار و تشکیلات مناسب برای رفع نیاز نسل های امروز و آینده به طور مستمر و قابل رضایت می باشد» (زمانی و جواهریان، ۱۳۹۴: ۱۸۵).

توسعه فرهنگی

یکی از موضوعات مورد توجه در توسعه پایدار اجتماعی مقوله فرهنگ و توسعه فرهنگی است. مفهوم توسعه فرهنگی از اوایل دهه ۱۹۸۰ به بعد از طرف یونسکو در مباحث توسعه مطرح شد و از مفاهیمی است که نسبت به سایر بخش های توسعه بار ارزشی بیشتری دارد.

سازمان جهانی یونسکو توسعه فرهنگی را چنین تعریف نموده است: «توسعه و پیشرفت زندگی فرهنگی یک جامعه با هدف تحقق ارزش های فرهنگی، به صورتی که با وضعیت کلی توسعه اقتصادی و اجتماعی هماهنگ شده باشد». «منظور از توسعه فرهنگی، تحول ساختارهای فرهنگی از شکلی کهن و سنتی به صورتی نو و جدید است. در توسعه فرهنگی، همه آداب و رسوم، قوانین و مقررات، اعتقادات و باورهای دینی و اخلاقی جامعه در قالبی جدید نمایانگر می شود. بخشی از این عناصر فرهنگی که با اهداف و شکل جامعه نوین، همخوانی دارد تقویت شده و بخشی دیگر که در تضاد با الگوهای توسعه قرار می گیرد، ضعیف یا حذف می شود» (قلی زاده، ۱۳۹۲: ۱۷۸).

توسعه فرهنگی به معنای ایجاد تحول و خلق ارزش ها، روابط اخلاقی و هنجارهای مناسب است که برای ارضای نیازهای آدمی، زمینه های لازم را در قالب اجتماع فراهم می کند (آشوری، ۱۳۵۷: ۴۱).

که میان بعد کمی و کیفی فرهنگ ارتباطی دوسویه برقرار است (جوادی، ۱۳۸۴؛ بیک محمدی و همکاران، ۱۳۹۶). در مجموع توسعه فرهنگی را می توان فرآیند ارتقاء ابعاد گوناگون فرهنگ شامل نگرش ها، ارزش ها، هنجارها، قوانین، سنت ها، آداب و رسوم و... در راستای اهداف مطلوب اجتماعی یک جامعه دانست که زمینه ساز رشد و تعالی انسان ها خواهد شد.

توسعه فرهنگی و شهرهای خلاق

در مسیر تحقق توسعه، مردم، دولت ها، سازمان های بین المللی و سازمان های غیردولتی عاملان توسعه در ابعاد مختلف در نظر گرفته می شوند (بهرامزاده، ۱۳۸۲). در این میان شهرداری ها و مدیریت های شهری به عنوان نهادهای عمومی و تقریباً غیر دولتی نقش بسزایی در تحقق اهداف توسعه در جوامع محلی دارند.

۸) مشارکت فرهنگی و هنری در قالب یک مدل مفهومی شاخص های توسعه فرهنگی تدوین شده و به تایید رسیده که به نوعی نگاه مدیریتی به توسعه فرهنگی داشته است (حاج کاظمیان، ۱۳۸۷).

یادآور می شود توسعه فرهنگی فرآیندی کیفی و ارزشی است که برای دستیابی به اهداف توسعه در برنامه ریزی های فرهنگی و ارزیابی آن، از نشانگرها و شاخص های کمی استفاده می شود.

بعد کمی توسعه فرهنگی شامل: افزایش شمارگان کتاب، تأسیس کتابخانه ها، افزایش تیراژ روزنامه ها و نشریات، تأسیس موزه ها و فضاهای فرهنگی و هنری، سینما، تئاتر، تقویت رسانه های محلی و... و بعد کیفی آن تقویت هویت های دینی و فرهنگی، پاسداری از آداب و رسوم، زبان، ارزش ها و میراث فرهنگی غیر مادی و... است

جدول (۱): ابعاد و مؤلفه های توسعه فرهنگی

منبع	بعد کیفی	بعد کمی
جوادی، ۱۳۸۴ قلی زاده، ۱۳۹۲ واعظ زاده و دیگران، ۱۳۹۴ بیک محمدی و همکاران، ۱۳۹۶ نجف بیگی و عزیز آبادی، ۱۳۸۷ پهلوان، ۱۳۷۸ حاج کاظمیان، ۱۳۸۷ چلبی، ۱۳۷۵	- عقل گرایی و اهمیت دادن به نقش عقل - تغییرات فکری، پینشی و رفتاری - تقویت هویت های دینی و فرهنگی - تقویت صنایع فرهنگی و هنری - پاسداری از آداب و رسوم - پاسداری از زبان - پاسداری از ارزش ها - پاسداری از میراث فرهنگی ملموس و ناملموس - نگاه مثبت به دنیا و امور دنیوی - مشارکت فرهنگی و هنری - رویکرد تعاملی با دیگر فرهنگ ها - امکان دسترسی به منابع اطلاعاتی - باور به آزادی بیان	- افزایش شمارگان کتاب - تأسیس کتابخانه ها - افزایش تیراژ روزنامه ها و نشریات - تأسیس فضاهای فرهنگی و هنری (موزه ها و سینما، تئاتر و...) - مصرف کالاها و خدمات فرهنگی و هنری - تقویت رسانه های محلی - بهره وری امور فرهنگی و هنری - نیروی انسانی فرهنگی و هنری - فعالیت های اقتصادی فرهنگی و هنری - پژوهش های فرهنگی و هنری - تامین تجهیزات فرهنگی و هنری - تامین بودجه فرهنگی و هنری

پهنه شهر احترام می گذارد (عربیون و همکاران، ۱۳۹۵: ۱). شهر خلاق نه تنها فضایی است که در آن خلاقیت رشد می کند، بلکه سازماندهی و مدیریت آن به طور خلاقانه طرح ریزی می شود. وجود زیرساخت های فرهنگی و اقتصادی، رهبری خلاقانه و نقش افراد خلاق و نوآور از جمله امکانات زیرساختی جهت رونق و توسعه پایدار شهری است (عربیون و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۱).

شهر خلاق به معنای شهروندان خلاق نیز می باشد. محیط شهری باید از شرایطی برخوردار باشند که بتوانند این سرمایه ها را جذب کرده و حفظ نمایند و از آنها در طراحی و اجرای برنامه های توسعه شهر استفاده کنند (عربیون و همکاران، ۱۳۹۵). در این زمینه می توان اذعان داشت که شهرهای خلاق را می توان پیش درآمد رسیدن به توسعه فرهنگی - اجتماعی دانست به گونه ای که تحقق مؤلفه ها، شاخص و ویژگی های شهرهای خلاق می تواند منجر به ایجاد توسعه فرهنگی و در ادامه آن توسعه اجتماعی شود. شهر خلاق، یک شهر نیرومند از لحاظ یادگیری فرهنگی و بین فرهنگی است. در این شهر، هر شهروند به استفاده از ظرفیتهای علمی، فنی، هنری و فرهنگی خود اطمینان خاطر دارد (ابراهیمی^۵، ۲۰۰۸: ۶۵).

نظریه شهر خلاق سعی دارد تا کیفیاتی را شرح دهد که تصویر ذهنی یک شهر را برای شهروندان، زیباتر و خاطره آن را ماندگارتر بنماید. در این نظریه خلاقیت به عنوان جزئی از هوش عمومی سنجیده می شود و در نتیجه افزایش توان نوآوری و تولید دانش در این راه از جمله شاخصهای سنجش میزان پیشرفت اجتماعی به حساب می آید (اکبری مطلق^۶، ۲۰۱۳: ۴).

یکی از موضوعات مورد توجه مدیریت های شهری در این حوزه دستیابی به شهرهای پایدار و شهرهای خلاق است. شهر خلاق و نوآور از جمله مباحث جدید مطالعات شهر پایدار است. شهر خلاق یک مجموعه شهری را توصیف می کند که فعالیت های فرهنگی بخش های مختلف آن یکی از مؤلفه های اقتصاد شهر و کارکرد اجتماعی آن را تشکیل می دهد. در محیط شهر خلاق به شکل گیری ایده ها و تبدیل آنها به پدیده های راهگشا در راستای حل چالش های مختلف و چند بعدی شهر می انجامد (عربیون و همکاران، ۱۳۹۵).

ایده شهر خلاق مبحثی جدید و مورد توجه در حوزه مطالعات شهری و به ویژه مدیریت شهری بوده و بر بهتر شدن محیط زندگی و ارتقای کیفیت زندگی به واسطه تفکرات نو شهروندان تاکید دارد.

نظریه شهر خلاق که اولین بار توسط ریچارد فلوریدا مطرح شد، پاسخی به رشد فزاینده شهرنشینی و مشکلات ناشی از آن بود. دیگر نمی توان با پارادایم ها و راه حل های قدیمی، برای ساکنان شهر برنامه ریزی و مدیریت کرد و نیازهای انسانی و فرهنگی آن ها را ارضا کرد. نظریه شهر خلاق با تاکید بر ابعاد فرهنگی و توجه به خلاقیت و استعداد های شهروندان، تنوع عقیده و فکرها، زیست پذیری بالای شهر و گسترش فرهنگ بومی و محلی، زندگی را برای شهروندان لذت بخش می نماید. مقاله حاضر به روش توصیفی و تحلیلی به بررسی نظریه شهر خلاق از منظر اندیشمندان حوزه شهری، شاخص های ارزیابی و استراتژی های بکارگیری در شهر خلاق می پردازد. این ایده برای مدیران، برنامه ریزان و شهرسازان باعث گسترش افق دید و تحلیل راهکار در مواجهه با مسائل شهر یم شود و به تنوع علایق و عقاید در

⁶ AkbariMotlagh

⁵ Ibrahim

شهر خود را در میان شهرهای دیگر مشخص نموده و با تمرکز روی نقاط ضعف خود زمینه های توسعه بیشتر خلاقیت شهر خود را فراهم آورند.

بسیاری از شاخص های موجود را می توان در دو شاخص طبقه بندی نمود (عربیون و همکاران، ۱۳۹۵)

الف: موجودی خلاق^۸: شاخص های مبتنی بر خلاقیت و فرهنگ

این شاخص که نمونه کار ریچارد فلوریدا و همکارانش است بر این فرض استوار می باشد که طبقه خلاق از مهاجران با جذب فرهنگی و به وسیله جوامعی که تنوع ارزش، باز بودن و تحمل دارند، جذب شهرها می شوند. این شاخص در تلاش برای اندازه گیری طراوت و چالاکی بخش خلاق در شرایط تولید، اشتغال، مشارکت و استعداد است.

ب: جریان خلاق^۹: شاخص هایی که به طور عمده روی وضعیت جهانی، ادغام جهانی و فناوری های اطلاعات و ارتباطات متمرکز می کند.

این شاخص نمونه شاخص های شهرهای برتر جهانی است که به مقایسه کردن (هر چند غیر دقیق) شاخص های شهر خلاق تمایز دارند. در حالیکه خود را برای پوشش منابع وسیع تری از شهر از جمله فعالیت های کسب و کار و قابلیت زندگی محیط زیست، حمل و نقل و دسترسی و فن آوری گسترش می دهند. این دامنه گسترده تر تمایل دارد که نقطه کانونی را از فرهنگ و خلاقیت به سمت زیر ساخت ها و خدمات اساسی شهر، نوآوری و عملکرد فناوری تشکیل شبکه تغییر دهد (هارتلی^{۱۰} و همکاران، ۲۰۱۲: ۲۶).

شهر خلاق، شهری است که به دلیل اهمیت زیبایشناختی و توانایی آن برای پرورش قوه ادراک و ارتباطات مورد احترام است؛ جایی که تنوع فرهنگی غنیمت شمرده شده و بیان خلاقیت در تمام اشکال آن مورد تشویق قرار می گیرد. مردم می توانند در زندگی روزمره خود از فعالیت های خلاق لذت ببرند (داکسبری^۷، ۲۰۱۰: ۷۶).

ریچارد فلوریدا نظریه پرداز شهر خلاق معتقد است شهرها ظرف بروز خلاقیت بوده و همیشه چرخهای حرکت، تمرکز و هدایت انرژی خلاق بشر بوده اند (شمسی و همکاران، ۱۳۹۷: ۳۲۵)

در شهر خلاق، هدف ارائه طرح ها و روش های نوین جهت رسیدن به توسعه پایدار و افزایش کارایی عملکرد شهر در راستای تسهیل رفاه، خوشبختی و سعادت می باشد. ذکر این نکته مهم است که در شهر خلاق اگر چه به قشر خلاق و هنرمند و فرهنگی توجه ویژه ای می شود، اما در شهر خلاق زمینه سازی و بستر لازم بروز خلاقیت برای همه شهروندان و همه ذی نفعان دیگر فراهم می گردد (خلیلیان، ۱۳۹۶).

مؤلفه ها، ویژگی ها و اصول شهرهای خلاق

یکی از سوالاتی که در ادبیات شهرهای خلاق همیشه مورد توجه اندیشمندان و مدیران بوده این است که شهرهای خلاق بایستی دارای چه مؤلفه ها، ویژگی ها و اصولی باشند تا بتوان آن را از سایر شهرها متمایز نمود. در جدول (۲) برخی از این مؤلفه ها و ویژگی ها بیان شده است.

شاخص های شهر خلاق

به طور کلی شاخص های شهر خلاق ساز و کاری فراهم می کنند تا برنامه ریزان شهری بتوانند با استفاده از آن موقعیت

⁹ Creative Flows

¹⁰ Hartley

⁷ Duxbury

⁸ Creative Stocks

جدول (۲): مؤلفه ها و ویژگی های شهر های خلاق

مؤلفه ها	تعریف	ویژگی ها
تمرکز	خلاقیت شهر در وهله اول به حضور قابل توجه جمعیت در یک مکان معین بستگی دارد. تمرکز جمعیت گستره و سیعی از روابط انسانی را پدید می آورد که از این طریق حجم زیادی اطلاعات و افکار گوناگون مبادله می شود. همچنین تمرکز تنها افزایش تعداد مردم نیست، بلکه بیشتر شدن تعاملات آن هاست. تمرکز جمعیت بیشتر مردم در یک مکان مشخص منجر به ملاقات های مکرر و ارتباط میان افراد و در نتیجه تولید ایده های جدید می شود.	- تمرکز جمعیتی - برقراری تعاملات و روابط اجتماعی - تولید ایده های جدید - ایجاد مکانی مطلوب
تنوع	در بحث خلاقیت شهری، تنوع نه تنها در تعداد شهروندان، دانش و معارف ها و فعالیت هایشان، بلکه در پروژه هایش شهری، مانند طرح های ساختمانی نیز در نظر گرفته می شود. در شهری با این ماهیت، همه گونه فرصت مناسب برای شهروندان به منظور تعامل اجتماعی با هم، مبادله اطلاعات، دستیابی به عقاید تازه و نوآوری ها وجود دارد. تنوع ساکنین محلی، تعاملات بیشتری را می طلبد که خود ایده های جدیدی را تولید می کند. عملانواحی شهری دارای تنوع در ایالات متحده و اروپا، نسبت به شهرهای همگن (از نظر اقتصادی، اجتماعی و فضایی) نرخ رشد بالاتری می طلبد.	- تنوع در کاربران مطلوب - تنوع در پروژه های شهری - تبادل اطلاعات - برقراری تعاملات اجتماعی - دستیابی به ایده های جدید
تحرك	در دوره بحران، مجادله و آشفتگی شهرها بیشتر خلاقیت را از خود نشان می دهد و برخی ها این پویایی و تحرک را به عنوان موقعیتی خارق العاده برای خلاقیت شهری قلمداد می کنند. اساس این عامل بنیادین نوسانات کوچکی است که می تواند تغییرات متعددی ایجاد نماید. در واقع ناپایداری باعث می شود که شهر خود را در موقعیت حساس ببیند و خواه ناخواه به سمت خلاقیت هدایت شود. (هاسپرز، ۱۳۹۰)	- فراهم نمودن زمینه بروز خلاقیت - برنامه ریزی برای وقوع تحرک شهری - استفاده از بحران ها و نوسانات به عنوان یک فرصت برای انجام خلاقیت

منبع: (عربیون و همکاران، ۱۳۹۵: ۴)

ابعاد شهر خلاق

به عقیده هارتلی و همکاران (۲۰۱۲) ابعاد تحت پوشش

شاخص های یک شهر خلاق، عبارتند از:

- ۱- فرهنگ، تفریح، گردشگری
 - ۲- خروجی و استخدام خلاق
 - ۳- پایتخت فرهنگی و مشارکت
 - ۴- سالن، منابع وامکانات
 - ۵- قابل زندگی بودن و خوشایندی
 - ۶- حمل و نقل و دسترسی
 - ۷- جهانی شدن، شبکه و اوراق بهادار
- ۸- باز بودن، تحمل و تنوع
 - ۹- سرمایه انسانی، تعهد و پشتیبانی
 - ۱۰- سرمایه اجتماعی، تعهد و پشتیبانی
 - ۱۱- دولت و مقررات
 - ۱۲- فعالیت های کسب و کار و اقتصاد
 - ۱۳- کارآفرینی
 - ۱۴- نوآوری و تحقیق و توسعه (R & D)
 - ۱۵- تکنولوژی و فناوری اطلاعات و ارتباطات
 - ۱۶- محیط زیست و اکولوژی

انواع شهرهای خلاق

در تعریف شهرهای خلاق، دو دیدگاه در ارتباط با اهداف و استراتژی های آن وجود دارد.

دیدگاه اول با اهداف اقتصاد محلی به شهر خلاق توجه دارد و تاکید بر تولید محصولات و خدمات، مبتنی بر قابلیت ها و استعدادهای بالقوه شرکتها و صنایع محلی دارد که با حمایت از فرهنگ خلاقیت و صنایع خلاق، چرخه فرآیند خلاقیت انجام می شود و منجر به محصولات و خدمات قابل فروش می گردد.

دیدگاه دوم با اهداف وسیعتر که بالا بردن کیفیت زندگی شهری است به شهر خلاق توجه دارد و تاکید بر بهبود شاخص هایی چون، ارتقا فرهنگ، آموزش، اقتصادی - اجتماعی شهری دارد که با حمایت از فعالیت هایی در جهت افزایش جذابیت شهری، برای شهروندان، نخبگان محلی و غیر محلی و گردشگران، چرخه فرآیند خلاقیت انجام می شود و منجر به محصولات و خدمات قابل مصرف برای شهروندان محلی و و دیگر افراد می گردد.

با توجه دیدگاههای مطرح شده فوق، مدیران شهرهای خلاق باید به ترکیب مناسبی از منابع بومی و غیر بومی، برای رسیدن به اهداف شهر خلاق توجه ویژه ای بنمایند. رعایت این مطلب موجب مزیت رقابتی پایدار شهرهای خلاق در مقایسه با دیگر شهرها می شود. در تعیین شاخص های شهر خلاق، نکات فوق مورد توجه قرار می گیرند (خللیان، ۱۳۹۶).

۰ (۱۳۹۶)

از دیدگاه هاسپرز^{۱۱} (۲۰۰۵) شهرهای خلاق شامل دسته

بندی های ذیل می باشد:

شهرهای تکنولوژیکی - نوآور:

چنین مکان هایی به عنوان زادگاه توسعه فناوری های جدید و حتی گاهی به عنوان مراکز تحولات واقعی فناوری عمل کرده اند.

شهرهای فکری - فرهنگی:

این شهرها در دوره هایی از تاریخشان شاهد مجادله بین محافظه کاران و گروه های کوچکی از رادیکالیست ها (که به نوآوری تمایل داشتند) بودند. نتیجه این مبادله ها و عکس العمل های اخلاقی بود که عمده‌تاً توسط اندیشمندان، فیلسوفان و هنرمندان راخ داده است. این انقلاب خلاق عمده‌تاً به عنوان راهنمای جاذب برای شهر عمل می کرد. از نمونه های تاریخی آن می توان به شهر های لندن (تئاتر) و پاریس (نقاشی) در قرن هجدهم و شهرهای دانشگاهی همچون کمبریج به عنوان نمونه های معاصر فکری - فرهنگی شهر دانش اشاره کرد.

شهرهای فرهنگی - نوآورانه:

در واقع این نوع شهرها فرهنگ و فناوری را باهم ترکیب می کنند. این نوع شهرها در گذشته از صنایع به اصطلاح فرهنگی همچون صنعت فیلم هالیوود و یا مد در پاریس و میلان حاصل شده اند (هاسپرز، ۲۰۰۵)

شهرهای خلاق و توسعه فرهنگی

با توجه به جداول (۱)، (۲) و (۳) و می توان رابطه شهرهای خلاق و توسعه فرهنگی را به شرح ذیل بیان نمود:

¹¹ Hospers

جدول (۴) رابطه شهرهای خلاق و توسعه فرهنگی

مؤلفه های شهرهای خلاق	ویژگی های شهرهای خلاق	بعد کمی توسعه فرهنگی	بعد کیفی توسعه فرهنگی
تمرکز	- تمرکز جمعیتی - برقراری تعاملات و روابط اجتماعی - تولید ایده های جدید - ایجاد مکانی مطلوب	- تأسیس کتابخانه ها - تأسیس فضاهای فرهنگی و هنری (موزه ها و سینما، تئاتر و...) - نیروی انسانی فرهنگی و هنری - تأمین تجهیزات فرهنگی و هنری - تأمین بودجه فرهنگی و هنری	- تقویت هویت های دینی و فرهنگی - پاسداری از آداب و رسوم - پاسداری از زبان - پاسداری از ارزش ها - مشارکت فرهنگی و هنری
تنوع	- تنوع در کاربران مطلوب - تنوع در پروژه های شهری - تبادل اطلاعات - برقراری تعاملات اجتماعی - دستیابی به ایده های جدید	- افزایش شمارگان کتاب - افزایش تیراژ روزنامه ها و نشریات - تأسیس فضاهای فرهنگی و هنری (موزه ها و سینما، تئاتر و...) - مصرف کالاها و خدمات فرهنگی و هنری - تقویت رسانه های محلی	- پاسداری از میراث فرهنگی ملموس و ناملموس - مشارکت فرهنگی و هنری - رویکرد تعاملی با دیگر فرهنگ ها - امکان دسترسی به منابع اطلاعاتی - باور به آزادی بیان
تحرک	- فراهم نمودن زمینه بروز خلاقیت - برنامه ریزی برای وقوع تحرک شهری - استفاده از بحران ها و نوسانات به عنوان یک فرصت برای انجام خلاقیت	- تأسیس فضاهای فرهنگی و هنری (موزه ها و سینما، تئاتر و...) - تقویت رسانه های محلی - بهره وری امور فرهنگی و هنری - نیروی انسانی فرهنگی و هنری - فعالیت های اقتصادی فرهنگی و هنری - پژوهش های فرهنگی و هنری - تأمین تجهیزات فرهنگی و هنری - تأمین بودجه فرهنگی و هنری	- عقل گرایی و اهمیت دادن به نقش عقل - تغییرات فکری، بینشی و رفتاری - تقویت صنایع فرهنگی و هنری - نگاه مثبت به دنیا و امور دنیوی - مشارکت فرهنگی و هنری - رویکرد تعاملی با دیگر فرهنگ ها

منبع: (محقق ساخته)

جمع بندی و نتیجه گیری

در این پژوهش سعی بر آن شد تا با مرور ادبیات توسعه فرهنگی و شهرخلاق، رابطه بین عناصر و مؤلفه های آن تبیین گردد و از آنجا که توسعه فرهنگی یک پدیده چند وجهی، وسیع و همه جانبه است، به نظر می رسد ایجاد شهرهای خلاق به در بعد کوچکتر بتوانند زمینه تحقق توسعه فرهنگی را فراهم نمایند.

از این جهت می توان نقش مؤلفه «تمرکز» در شهرهای خلاق را اینگونه تفسیر نمود که تمرکز جمعیتی و برقراری تعاملات و روابط اجتماعی در شهرهای خلاق، باعث به وجود آمدن نیاز به ایجاد فضاهای فرهنگی، آموزشی و هنری همچون کتابخانه ها، موزه ها و سینما، تئاتر و...، تامین تجهیزات فرهنگی، هنری و نیز تربیت و آموزش نیروی انسانی مورد نیاز برای اداره و استفاده از این اماکن شده و در نهایت می تواند منجر به افزایش مشارکت فرهنگی، تقویت هویت های فرهنگی و پاسداری از ارزش ها، آداب و رسوم و فرهنگ این شهرها شود.

مؤلفه دیگر شهرهای خلاق «تنوع» بوده که شامل تنوع در کاربران مطلوب، تنوع در پروژه های شهری، تبادل اطلاعات و برقراری تعاملات اجتماعی جهت دستیابی به ایده های جدید است. در این راستا ویژگی های این مؤلفه ضرورت تولید و افزایش کتاب، روزنامه ها و نشریات و نیز تاسیس فضاهای فرهنگی و هنری مناسب جهت چنین کالاهای و خدمات فرهنگی را ایجاب می نماید.

نتیجه چنین اقداماتی را می توان در افزایش مشارکت فرهنگی، تقویت رسانه های محلی، و پاسداری از میراث فرهنگی ملموس و ناملموس، همچنین دسترسی به منابع اطلاعاتی آزاد و آزادی بیان به طور ملموس مشاهده نمود.

مؤلفه دیگر شهرهای خلاق «تحرك» است. این مؤلفه شامل فراهم نمودن زمینه بروز خلاقیت، برنامه ریزی برای وقوع تحرك شهری، استفاده از بحران ها و نوسانات به عنوان یک فرصت برای انجام خلاقیت و... می باشد که نتیجه آن می تواند تاسیس فضاهای فرهنگی، تربیت نیروی انسانی فرهنگی و افزایش بهره وری امور فرهنگی و هنری، همچنین انجام پژوهش های مرتبط با امور فرهنگی و انجام فعالیت های اقتصادی مرتبط با این امور باشد. همچنین عقل گرایی و اهمیت دادن به نقش عقل در تصمیم گیری ها، تغییرات فکری، بینشی و رفتاری، تقویت صنایع خلاق و... از محصولات این رویکرد خواهد بود.

در پایان محقق به این نتیجه رسید که اگرچه شهرهای خلاق نقش تعیین کننده و بسزایی در توسعه فرهنگی جوامع خود ایفا می کنند، اما به وجود جریان توسعه فرهنگی پایدار در شکل گیری شهرهای خلاق نقش بسزایی دارد. به عقیده نگارنده، بین توسعه فرهنگی و شکل گیری شهرهای خلاق یک رابطه دیالکتیکی وجود دارد، آنچنانکه شهرهای خلاق، توسعه فرهنگی را تسهیل نموده و توسعه فرهنگی باعث ظهور و تقویت شهرهای خلاق خواهند شد.

منابع

- بهرامزاده، حسینعلی (۱۳۸۲). توسعه پایدار. ماهنامه تدبیر. شماره ۱۳۴. تیرماه ۱۳۸۲: ۳۵-۴۲.
- خلیلیان، ابراهیم (۱۳۹۶). شهر پایدار هوشمند. سازمان فناوری اطلاعات و ارتباطات شهرداری اصفهان، اصفهان: انتشارات جنگل جاودانه.
- زمانی، لیلا و زهرا جواهریان (۱۳۹۴). «کنکاشی بر روند تحولات شاخص های پایداری در نظام بین المللی». فصلنامه علوم و تکنولوژی محیط زیست. دوره ۱۷، شماره ۴، زمستان ۱۳۹۴: ۱۳۹۴-۲۰۲-۱۸۳.

- Conference on sustainable architecture and urban development, enterprise structures desert, Bukan, Iran. (In Persian)
- Barron, L. & Gauntlett, E. (2002). Social sustainability, WACOSS.
- Boyd Cohen(2012)., What exactly is a smart city? Via: Co.Exist, December 12, <http://tipstrategies.com/blog/2012/12/what-exactly-is-a-smart-city/>
- Duxbury, N. (2010). Creative cities in Canada. Translator: Farzinpak, Sh. Municipal educational research journal, 100, 76- 83. (In Persian)
- GhafeleMobarakeh, P. (2013). Etymology and terminology creativity. First National Conference on Shhrkhlaq: ideas and challenges in Iran, Qeshm, Iran. (In Persian)
- Ghorbani, R., Hossein-Abadi, S., & Turani, A. (2013). Creative cities, cultural approach in urban development. Arid regions Geographic Studies, 3 (11), 1-18. (In Persian)
- Hartley, John, Jason Potts, and Trent MacDonald. (2012), "The CCI Creative City Index 2012." Cultural Science Journal 5(1):138
- Hospers, G.J. Dalm, V.R,(2005). How to create a creative city? The view of Richard Florida and Jane Jacobs: 99 7-12
- Ibrahimi, M. (2008). Creative City Summit: Implications - policies, case studies of successful and unsuccessful cities. Tehran Urban Planning Center, July, Tehran: Niavaran Community center. (In Persian)
- Khosropour, S., Garmsiri, M. (2012). Space creative foresight and the next window. Third Executive Management Conference, the conference hall of the National Library, Tehran, Iran. (In Persian)
- OECD. (2001). The DAC guidelines, strategies for sustainable development. OECD Development Assistance Committee: DOI: 10.1787/9789264194762-
- سازمان ملل متحد (۱۳۹۶). دگرگون ساختن جهان ما: دستورکار ۲۰۳۰ برای توسعه پایدار. ترجمه: مهرناز پیروزنیک. قابل دسترسی در: <https://www.un.org.ir/images/Documents/20170529sdg.pdf>
- شمسی، خضر، کرکه آبادی، زینب، کامیابی، سعید. (۱۳۹۷). مروری بر مفهوم شهرخلاق با تأکید بر سنجش وضعیت خلاقیت شهری (نمونه موردی: مناطق ۳ گانه قزوین). مطالعات برنامه ریزی سکونتگاه های انسانی، دوره ۱۳ شماره ۲، تابستان ۱۳۹۷: ۴۲۵-۴۴۱
- عربیون ابوالقاسم؛ علی عبدی جمایران و محسن نورعلی (۱۳۹۵) «مبانی و راهبردهای شهر خلاق در یک نگاه». اولین همایش ملی اقتصاد خلاق، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران غرب، قابل دسترسی در: https://www.civilica.com/Paper-NCCEW01-NCCEW01_002.html
- عزیزی، ابوطالب و سارا سیدین هاشمی (۱۳۹۵). «بررسی عوامل موثر بر توسعه اجتماعی اقتصادی در شهر اصفهان». فصلنامه علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر. سال ۱۰، شماره ۱، پیاپی ۳۲، بهار ۱۳۹۵: ۵۰-۲۷
- قرخلو، مهدی و سید هادی حسینی (۱۳۸۵). «شاخص های توسعه پایدار شهری»، مجله جغرافیا و توسعه ناحیه ای. شماره ۱۵۷-۸: ۱۷۷-۱۵۷
- واعظ زاده، ساجده؛ اسدالله نقدی و علی ایاسه (۱۳۹۴). «مؤلفه های پایداری اجتماعی در برنامه های توسعه ایران». مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران. سال ۷، شماره ۲، بهار ۱۳۹۴: ۴۵-۵۹
- AkbariMotlagh, M. (2013). Creative aspects of the theory and its impact on sustainable urban development with an emphasis on international experiences. National

The relationship between creative cities and cultural development

Abstract

One of the most important topics of the growth, progress and development of societies in the last 4 decades is to pay attention to sustainable development and its three dimensions, economic, social and cultural. By studying the literature of this field, we find out that the role of social factors, manpower and the culture of societies is significant and colorful in this type of development. On the other hand, in the past few years, the idea of creative cities has been a new and interesting topic in urban studies, which emphasizes on improving the environment and improving the quality of life of citizens. Based on this, the current research was conducted with the aim of explaining the role of creative cities in the cultural development of societies with a review method and library study of available resources. For this purpose, the components and indicators of cultural development and creative cities were identified by studying documents and extracting data from more than 20 sources and scientific articles. The results showed that the components of "concentration", "diversity" and "mobility" in creative cities lead to the need to create cultural spaces, train and educate human resources, strengthen cultures and increase cultural participation, produce and increase goods and services. Cultural, strengthening of rationalism, development of creative industries, etc. This is while it seems that there is a dialectical relationship between cultural development and the formation of creative cities in such a way that creative cities facilitate cultural development and cultural development causes the emergence and strengthening of creative cities.

Key words: sustainable development, social development, cultural development, creative cities